

Włodzimierz Batóg

<https://orcid.org/0000-0003-0527-0299>

Ośrodek Studiów Amerykańskich

Uniwersytetu Warszawskiego

Tworzenie Amerykanów. Zdrowie psychiczne jako składnik budowy społeczeństwa Stanów Zjednoczonych na przełomie XIX i XX wieku

Abstrakt: Prezentowany w artykule przypadek żydowskiej imigrantki z Rumunii przybyłej do USA w 1916 r. ukazuje sposób traktowania osób z niepełnosprawnościami umysłowymi chcących pozostać w Stanach Zjednoczonych. Oceniana poprzez pryzmat przydatności społecznej na podstawie eugenicznie określonych kryteriów Fanny Berkovic miała być deportowana do kraju pochodzenia ze względu na możliwość obciążenia swym pobytam amerykańskiej służby zdrowia, niewielką przydatność społeczną i ekonomiczną oraz prawdopodobieństwo pozostawienia potomstwa w podobnym do jej stanie zdrowia. Artykuł pokazuje, dlaczego i jak poprzez kryteria medyczne definiowano użyteczność imigrantów, jakie zagrożenia w nich widziano i dlaczego ich deportacja rozumiana była jako wzmocnienie narażonej na osłabienie tkanki społecznej USA budującej Amerykę.

Słowa kluczowe: imigracja, zdrowie psychiczne, eugenika, deportacje, społeczeństwo USA.

Abstract: The case of a Jewish Romanian immigrant to the USA in 1916, presented in this article, reveals the treatment of people with mental disabilities wishing to remain in the United States. Assessed through the prism of social suitability based on eugenically defined criteria, Fanny Berkovic was to be deported to her country of origin in order not to burden the American health service with her stay and because of her negligible social and economic suitability and the likelihood of having offspring similarly mentally disabled. The article demonstrates why and how, through medical criteria, the usefulness of immigrants was defined, what dangers were seen in them, and why their deportation was understood as strengthening the vulnerable American social fabric that built America.

Keywords: immigration, mental health, eugenics, deportations, American society.

Bezprecedensowy rozwój gospodarki amerykańskiej w drugiej połowie XIX w. powodował, obok przekształceń ekonomicznych, także zmianę postaw społecznych Amerykanów, ich sposobu myślenia, oraz powstanie lęków społecznych wynikających z tempa zachodzących przemian demograficznych wywołanych m.in. imigracją.

Ilustracją szybkości zachodzących zmian jest liczba mieszkańców Stanów Zjednoczonych. W 1880 r. wynosiła ona 50 155 783, a 10 lat później – 62 947 714. Niemal 31% z nich to imigranci. Około 9 250 000 ludności w 1890 r. urodziło się poza kontynentem amerykańskim. Rozwój miast i wzrost ich populacji, szacowany na 40% społeczeństwa w 1900 r. (ok. 25% w 1870 r.), widoczny był najlepiej na Wschodnim Wybrzeżu i Środkowym Zachodzie. Spadała również liczba ludności utrzymującej się z rolnictwa – z 43,8% w 1880 r. do 39,3% w 1890 r. Podstawową przyczyną imigracji do USA były względy ekonomiczne. Widać także jej korelację z cyklami gospodarczymi USA: imigracja wyraźnie spowalniała w latach siedemdziesiątych XIX w. (w związku z kryzysem w 1873 r.), przyspieszając w następnej dekadzie i zwalniając w jej połowie, aby wzrosnąć raptownie od końca XIX w., po zakończeniu recesji w 1893 r. Nasilenie nastąpiło w 1907 r., gdy do Stanów Zjednoczonych przybyło aż 1 438 459 imigrantów. Dziennie przez położoną na Ellis Island stację imigracyjną przechodziło od 2 do 5 tys. przybyszów, a w szczytowym momencie tego roku w ciągu jednego dnia odnotowano 16 209 imigrantów. Ruchliwość i przedsiębiorczość tzw. nowej imigracji, przybywającej z południowej i wschodniej Europy, kontrastowała z biernością Amerykanów nieskłonnych do opuszczania swojego środowiska i miejsca urodzenia¹.

Tak wielki napływ imigrantów niósł ze sobą szereg korzyści gospodarczych. „Wartość robotnika fizycznego ocenia się na 1500 dolarów, a robotnicy na 750 dolarów. Szacując, że pomiędzy 1847 a 1870 rokiem przybyło do USA 4297 tys. osób i dodając do wartości każdego imigranta wartość jego majątku osobistego można przyjąć, że imigracja zwiększyła wartość kapitału o ponad 5 miliardów dolarów w mniej niż 23 lata”² – pisał we wrześniu 1877 r. „Scribner’s Monthly”. „Wartość dodana” imigrantów, w przypadku posiadaczy konkretnego fachu, np. kowali, piekarzy, rzeźników, krawców,

¹ National Archives and Records Administration (dalej: NARA), Record Group (RG) 85, Immigration and Naturalization Service Files (dalej: INS), 1882–1957, 52729/002, Memorandum Regarding Communication of Chief of Bureau of Statistics Dated November 21, 1907, s. 1; R. White, *The Republic For Which It Stands. The United States During Reconstruction and the Gilded Age, 1865–1896*, New York 2017, s. 406–416; A.E. Birn, *Six Seconds Per Eyelid: The Medical Inspection of Immigrants at Ellis Island, 1892–1914*, „Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinam Scientiarumque Historiam Illustrandam” 1997, t. XVII, s. 289. Ogólne omówienie zjawisk w gospodarce USA w XIX w. zob. R. Gallman, *Economic Growth and Structural Change in the Long Nineteenth Century*, w: *The Cambridge Economic History of the United States*, t. II: *The Long Nineteenth Century*, red. S.L. Engerman, R.E. Gallman, Cambridge 2000, s. 1–57.

² W. Rideing, *The Immigrant’s Progress*, „Scribner’s Monthly” 1877, t. XIV, nr 5, s. 586.

szewców, murarzy, architektów, malarzy, muzyków, szacowano na ok. 1500 dol. Za nieopłacalne uznano przyjmowanie rolników, robotników, służących i handlowców³.

Początkowa obojętność wobec przybyszów z Europy zaczęła się z czasem przekształcać w niechęć, a następnie wrogość. Złożył się na nią szereg przyczyn. Imigranci osiadali zwykle w pobliżu przybyłych wcześniej rodaków. Narodowe cechy niektórych grup umożliwiały im łatwiejszą samoorganizację, a tym samym większe wpływy polityczne w życiu wielkich miast. Brak znajomości jęz. angielskiego oddzielał ich od Amerykanów. Oczywistością było także ubóstwo imigrantów. Nie pomagał radykalizm, którego przejawem był zamach na prezydenta Williama McKinleya 6 IX 1901 r., dokonany przez urodzonego wprawdzie w USA, ale w imigranckiej rodzinie Leona Czółgosza. Przeszkadzały także elityzm reformatorów społecznych, niedostrzeganie potencjału imigrantów, obwinianie ich za przeciążanie systemu opieki społecznej i niechęć do szybszej asymilacji z nową ojczyzną. Dlatego odpowiedzialność za ich przyszłość przerzucono na barki pracowników socjalnych, urzędników i przedstawicieli administracji. Napływ ludności zmienił także lokalne wspólnoty: zaczęły one tracić autonomię, różnicować się społecznie, kulturowo i językowo odchodząc od lokalizmu. Na podstawie przynależności etnicznej, ekonomicznej, klasowej, religijnej rozpoczął się szybki proces samoidentyfikacji Amerykanów. Napawało ich to dumą, ale niszczyło wypracowane równościowe standardy, wartości i przekonania. Ocalenie starego, bezpiecznego świata widziano we wskazaniu zagrożeń i przywróceniu narodowej spójności, czystości i moralności⁴.

Wierząc, że powodzenie Stanów Zjednoczonych stworzyli Anglosasi, przyczyn kryzysu upatrywano w odejściu od ich zmitologizowanych wartości. Zagrażała im przynoszona z zewnątrz „inność”, interpretowana jako nieprzystawalność do warunków amerykańskich. Ustawa o wykluczeniu Chińczyków (Chinese Exclusion Act, 1882) zablokowała emigrację mieszkańców Państwa Środka do USA oraz naturalizację „nienadających się do asymilacji osób o niższym statusie rasowym”. Na przybyszów do USA nałożono podatek przyjazdowy i zakazano wjazdu „skazanym, biedakom, idiotom i obłąkanym”. W 1891 r. powołano Biuro ds. Imigracji z prawem kontroli przybyszów i regulacji ich liczby. Od 1903 r. wstępu do USA nie mieli anarchiści, poligamiści i podżegający do obalenia rządu oraz „idioci, osoby niespełna rozumu, epileptycy, obłąkani, biedacy, osoby mogące stać się ciężarem publicznym żebracy, zakaźnie chorzy, sprawcy zbrodni, wykroczeń przeciw moralności”, prostytutki,

³ M. Gardner, *The Qualities of a Citizen. Women, Immigration and Citizenship, 1870–1965*, Princeton 2005, s. 88.

⁴ J. Higham, *Strangers in the Land. Patterns of American Nativism, 1860–1925*, New York 1973, s. 117–121; idem, *Integrating America. The Problem of Assimilation in the 19th Century*, „Journal of American Ethnic History” 1981, t. I, nr 1, s. 19–20; A.E. Birn, op. cit., s. 285–288.

stręczyciele oraz osoby z opłaconym przez kogo innego biletom. W ustawie z 1907 r. postanowienia te uszczegółowiono o kategorie „idiotów, imbecyli i ograniczonych umysłowo”, chorych na gruźlicę, zapalenie spojówek i inne. Kongres zlecił także oszacowanie zamożności, wykształcenia, zatrudnienia, znajomości języka, poziomu asymilacji i dostosowania się imigrantów do warunków panujących w Stanach. Opracowany w latach 1907–1910 materiał stał się punktem odniesienia dla różnorodnych przedsięwzięć dotyczących regulacji imigracji, czyniąc ją coraz bardziej skomplikowanym procesem⁵.

Na uchwalenie tak restrykcyjnych ustaw imigracyjnych miał m.in. wpływ zmitologizowany kult człowieka samowystarczalnego i samodzielnie wydobywającego się z trudnego położenia życiowego dzięki ciężkiej pracy, wytrwałości, wykształceniu, zdobytemu zawodowi i znajomości jęz. angielskiego. Utrwalony przez popularne nowele Horatia Algera, a nawet filmy⁶, odegrał niewątpliwie pozytywną rolę, ale jednocześnie wskazywał na tych, którzy nie potrafili takiego sukcesu osiągnąć. Kryzys gospodarczy w 1893 r., odpływ przemysłu włókienniczego na Południe, strajki i niepokoje wśród robotników przełożyły się na identyczne postawy wobec „nowej imigracji”. Rosło przekonanie o upadającym społeczeństwie, degeneracji norm, wartości społecznych i porządku. Niespieszna akceptacja mentalności amerykańskiej przez przybyszów z Europy pogłębiała frustrację progresyistów wierzących, że niesiony przez naukę postęp skutecznie pchnie USA na nowe tory rozwoju. Winili za to miasto, rozsądnik dotychczasowego rustykalnego ładu, i jego chlubę, jaką były maszyna i fabryka. Jednocześnie w kryzysie widziano szansę na powstanie społeczeństwa silniejszego, wytrwałego, nastawionego na sukces w przyszłym świecie⁷. Ten sposób myślenia wynikał z zyskującej coraz większe uznanie nowej nauki, zwanej eugeniką.

Jej źródłem było oparte na darwinowskiej teorii doboru naturalnego przekonanie, że poprawa położenia ludności dokona się poprzez stworzenie warunków, w których przetrwają jedynie najlepiej rozwinięte jednostki.

⁵ *An Act To Regulate the immigration of aliens into the United States*, March 8, 1903, <https://govtrackus.s3.amazonaws.com/legislink/pdf/stat/32/STATUTE-32-Pg1213.pdf> (dostęp: 21 V 2024); *An Act to Regulate the Immigration of Aliens to the United States 1907*, „The American Journal of International Law” 1907, t. I, nr 2, s. 238–258; R. DeC. Ward, *The New Immigration Act*, „The North American Review” 1907, t. CLXXXV, nr 619, s. 587–593; Th.C. Leonard, *Illiberal Reformers. Race, Eugenics and American Economics in the Progressive Era*, Princeton–Oxford 2016, s. 140–143; *Reports of the Immigration Commission*, t. I–XLI, Washington DC 1911.

⁶ Film *The Making of an American* przedstawiał historię niewykształconego i nieznającego jęz. angielskiego imigranta z Włoch, niemogącego z tego powodu znaleźć pracy. Awans pomogły mu osiągnąć wieczorowe kursy języka. *The Making of an American*, Connecticut State Board Of Education, 1920, <https://www.loc.gov/item/mbrs00016771/> (dostęp: 21 V 2024).

⁷ J.W. Trent, *Inventing the Feeble Mind. A History of Mental Retardation in the United States*, Berkeley–Los Angeles–London 1994, s. 131–137; J. Jedlicki, *Świat zwyrodniał. Łęki i wyroki krytyków nowoczesności*, Warszawa 2000, s. 90–102.

Przyszłością narodu miało więc się zająć państwo, tworząc zdrowe, równomiernie rozwijające się społeczeństwa⁸. Fundament tego sposobu myślenia zbudował Francis Galton analizujący „relacje pomiędzy czynnikami genetycznymi a środowiskowymi oraz ich wpływ na posiadanie zdolności i kompetencji intelektualnych. Istotą jego poglądów była manipulacja selektywna, zmierzająca do ulepszenia poszczególnych cech w obrębie gatunku”⁹. W 1883 r. wprowadził on do ówczesnego obiegu naukowego słowo „eugenika”, oznaczające „dobre pochodzenie”. Opinie Galtona¹⁰ znalazły pozytywne przyjęcie wśród reformatorów społecznych chcących zastosować je do ochrony przed biedą, przestępczością, przemocą, chorobami i zaburzeniami psychicznymi oraz do zbudowania silnego i zdrowego społeczeństwa¹¹.

Skojarzenie ogromnej liczby imigrantów z zagrożeniem, jakie rzekomo nieśli dla wartości i życia społeczno-gospodarczego USA, wywołało więc lęk, na który lekarstwem miało być umożliwienie wjazdu do Stanów Zjednoczonych jedynie osobom pożądanym z amerykańskiego punktu widzenia. Podkreślano korzyści płynące z opodatkowania przybyszów, ponieważ „tanie podróże nie przyciągają najbardziej pożądanym pasażerów”, a uzyskane środki przeznaczone zostaną na poprawę warunków przyjmowania imigrantów. Z aprobatą przyjęto wykluczenie „imbecyli, osób upośledzonych umysłowo, epileptyków i gruźlików. Nie powinno się rozróżniać między idiotctwem a upośledzeniem umysłowym. Obie kategorie rozpowszechniają mnóstwo upośledzenia w swym potomstwie i [osoby takie] w wielu przypadkach stają się obłąkane. Najlepszym sposobem na zatrzymanie rozkładu rasy jest wybranie dobrych silnych i zdrowych [poprzez] wprowadzenie testów na inteligencję. [...] Lepiej mieć 100 tys. cudzoziemców w ośrodkach dla obłąkanych niż 500 fizycznie słabych, niezdrowych i wynaturzonych, reprodukujących swój rodzaj i przekazujących owe wynaturzenie i marną budowę ciała na przyszłe pokolenia”¹².

⁸ D. Paul, *Eugenics and the Left*, „Journal of the History of Ideas” 1984, t. IV, nr 4, s. 570, 574.

⁹ J. Binnebesel, D. Baczała, P. Błajet, *Eugenika – aspekty historyczne, biologiczne i edukacyjne*, „Studia Edukacyjne” 2019, nr 52, s. 139–140; por. też: D. Paul, op. cit., s. 569.

¹⁰ Według Galtona inteligencja i moralność przypisane są klasie społecznej, a osiągnięcia cywilizacyjne to wynik pracy i zdolności brytyjskiej klasy wyższej. Chciał on zachowania energii tej klasy przy jednoczesnym ograniczaniu znaczenia mało produktywnej części społeczeństwa. R.A. Nye, *The Rise and Fall of the Eugenics Empire. Recent Perspectives on the Impact of Biomedical Thought on Modern Society*, „The Historical Journal” 1993, t. XXXVI, nr 3, s. 695.

¹¹ Popierali je np. Margaret Sanger, Theodore Roosevelt, Thomas Woodrow Wilson, Andrew Carnegie. J.W. Trent, op. cit., s. 136; D. Paul, op. cit., s. 567–574; por. R.C. Bannister, *Social Darwinism. Science and Myth in Anglo-American Social Thought*, Philadelphia 1979, s. 114–131; R. Hansen, D. King, *Sterilized by the State. Eugenics, Race, and the Population Scare in Twentieth-Century North America*, New York 2013, s. 27–40.

¹² R. DeC. Ward, op. cit., s. 588–589; por. J.T. Dolmage, *Disabled Upon Arrival. Eugenics, Immigration, and the Construction of Race and Disability*, Columbus 2018, s. 23–24; R. Hansen, D. King, op. cit., s. 58–59. Używane tu określenia „idiota”, „imbecyl”, „kretyn”

Definicja upośledzenia umysłowego nie znalazła się jednak w ustawie i wydaje się, że sprawiała ona kłopoty¹³. Eugene H. Mullan, lekarz pracujący na Ellis Island, pisał, że jeśli imigrant będzie miał „słabą wiedzę ogólną, zaburzenia pamięci, nauki i rozumowania, oraz ogólne reakcje poniżej normy; będzie się uczył z trudnością, nie będzie potrafił utrzymać uwagi i odznaczał się będzie cechami poniżej normy i bez nadziei na poprawę, co potwierdzać będzie jego wygląd, cechy i fizyczność, uznany zostanie za upośledzonego”¹⁴. W 1916 r. za upośledzenie uważano „stan defektu umysłowego istniejącego od urodzenia lub wieku wczesnego, powstały w wyniku niepełnego lub nienormalnego rozwoju, w konsekwencji czego dotknięta nią osoba nie jest zdolna do wykonywania swych czynności jako członka społeczeństwa”. Według Charlesa Davenporta „upośledzenie nie jest terminem biologicznym, lecz społecznym”. Rudolf Pintner i Donald G. Paterson zauważyli jednak, że „podtrzymywanie tej definicji oznacza, że dla różnych części społeczeństwa powstaną różne kryteria wartościowania ich stanu umysłowego, skutkiem czego będzie sytuacja, w której osoba urodzona w zdegenerowanej wspólnocie uważana będzie za zupełnie normalną, lecz jak tylko wyjdzie poza jej obręb uważana będzie za upośledzoną”. Ich zdaniem, na podstawie wyników standaryzowanych testów, za takie osoby można uznać ok. 3% społeczeństwa¹⁵.

Definicje te znalazły uznanie wśród lekarzy, psychologów i polityków zapewne ze względu na bardzo szeroki zakres, obejmujący w zasadzie wszystkie formy odmienności i odstępstw od wyobrażenia idealnego zdrowia przez ówczesnych decydentów¹⁶. Domagali się oni „rozważenia kwestii przyjmowania

czy „upośledzony” stosowane są w zgodzie z ówczesnym nazewnictwem medycznym, obowiązującym także w Polsce. Według Ziemowita Włodarskiego wyróżniano trzy stopnie niedorozwoju: ograniczenie umysłowe (debilizm), głuptactwo (imbecylizm) oraz idiotyzm. Zgodnie z wytycznymi Światowej Organizacji Zdrowia określa się je obecnie jako lekkie ograniczenie umysłowe (debilizm), umiarkowane upośledzenie umysłowe, znaczne upośledzenie umysłowe (poprzednio głuptactwo) i głębokie upośledzenie umysłowe (idiotyzm). Z. Włodarski, *Niedorozwój umysłowy*, w: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, Warszawa 1976, s. 818–828; por. J.T. Dolmage, op. cit., s. 33–34.

¹³ Spopularyzowanie po 1876 r. terminu „upośledzony umysłowo” (*feeble-minded*) przypisuje się Charlesowi Trevelyanowi, według którego były to osoby zdolne do samodzielnej opieki nad sobą, będące w stanie nauczyć się podstawowych czynności i niekorzystające z pomocy opieki społecznej. Z czasem rozszerzono go na „osoby w stanie utrzymującego się dojrzewania, wyglądających dla niewprawnego oka normalnie”. *Encyclopedia of Criminal Theory*, red. F.T. Cullen, P. Wilcox, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington DC 2010, s. 305; por. M. Jackson, *The Borderland of Imbecility. Medicine, Society and the Fabrication of the Feeble Mind in Late Victorian and Edwardian England*, Manchester–New York 2000, s. 28–31.

¹⁴ E.H. Mullan, *Mental Examination of Immigrants. Administration and Line Inspection at Ellis Island*, „Public Health Reports” 1917, t. XXXII, nr 20, s. 746.

¹⁵ R. Pintner, D.G. Paterson, *A Psychological Basis for the Diagnosis of Feeble-Mindedness*, „Journal of Criminal Law and Criminology” 1916, t. VII, nr 1, s. 32–36.

¹⁶ J.T. Dolmage, op. cit., s. 15–17.

imigrantów i podjęcia właściwych kroków w celu wykluczenia tych, którzy z powodu wad lub ubytków psychicznych mogą stać się obciążeniem dla podatnika i zagrożeniem dla zdrowia psychicznego całego społeczeństwa”¹⁷. Nowojorska stanowa komisja ds. chorób psychicznych ostrzegła 31 I 1912 r., że spośród imigrantów uznanych przez medyków na Ellis Island za psychicznie upośledzonych „ponad 75 procent zamierza osiedlić się w tym stanie”, sugerując niebezpieczeństwo dla przyszłości jego mieszkańców. Miesiąc później, 28 lutego, zaproponowała poprawki do ustawy imigracyjnej z 1907 r. w celu „lepszej ochrony przeciw sprowadzaniu upośledzonych i psychicznie ułomnych imigrantów”, obejmujące także wprowadzenie psychiatrów do przeprowadzania kontroli przybywających przez Ellis Island imigrantów i deportowanie w ciągu pięciu lat tych, którzy staną się „ciężarem dla społeczeństwa”¹⁸. Stanowisko to wsparł William Williams, komisarz ds. imigracji w zarządzie portu nowojorskiego, uważając, że osoby z upośledzeniami „zostawiwszy potomstwo zapoczątkują łańcuch prowadzący do biedy i strat wśród przyszłych pokoleń”¹⁹. W takiej sytuacji jedynym sposobem służącym dobru Stanów Zjednoczonych i samego imigranta było odesłanie go do kraju pochodzenia.

Ofiarą niekorzystnej atmosfery wobec imigracji i stosowanej na Ellis Island administracyjno-medycznej procedury wjazdowej stała się m.in. rumuńska Żydówka Frone Berovic (Fanny Berkovic), przybyła do USA 6 III 1916 r. i sklasyfikowana jako upośledzona z poleceniem deportacji. Sprawdzenie tego rodzaju dotyczyło tylko pasażerów podróżujących w najniższej i najtańszej klasie oferowanej w rejsach atlantyckich. Obejmowało ono „kontrolę warunków zdrowia fizycznego i psychicznego decydującego o możliwości wjazdu”. Przybysze przechodzili najpierw wstępną inspekcję dokonywaną przez dwóch medyków oznaczających podejrzenie wyglądających odpowiednim znakiem stawianym kredą na ubraniu. Oznaczeni pasażerowie przechodzili dokładniejsze badanie, a niewzbudzających zastrzeżeń kierowano do typowej kontroli granicznej. Inspektorzy służby zdrowia oceniali sześć elementów: głowę, twarz, szyję, ręce, chód i wygląd ogólny, a „wielu nieuważnym lub głupio wyglądającym cudzoziemcom zadaje się pytania w ich językach próbując określić ich wiek, cel podróży czy narodowość. Jeśli przybysz wygląda głupio i nie słucha

¹⁷ NARA, RG 85, INS, 52730/008, Aliens, Insane, Other Problems, 1911–1912, stanowisko Amerykańskiego Towarzystwa Medyczno-Psychologicznego, pismo do sekretarza handlu i pracy z 19 VII 1912.

¹⁸ Ibidem, pismo nowojorskiej komisji ds. zdrowia psychicznego do sekretarza handlu i pracy z 31 I 1912; ibidem, pismo nowojorskiej komisji ds. zdrowia psychicznego do generalnego komisarza ds. imigracji z 28 II 1912.

¹⁹ Ibidem, pismo W. Williamsa do S.L. Dawesa, przewodniczącego Komisji Stanu Nowy Jork ds. Upośledzonych Cudzoziemców z 12 VII 1912. Na temat Williamsa zob. V.J. Cannato, *American Passage. A History of Ellis Island*, New York 2010, s. 193–197; A.M. Kraut, *Silent Travellers: Germs, Genes and American Efficiency*, „Social Science History” 1988, t. XII, nr 4, s. 379–381.

do takiego stopnia że podejrzewa się defekt psychiczny, stawia się na ubraniu znak X na prawej stronie, podobnie przy wyraźnym defekcie fizycznym”²⁰.

Zachowana dokumentacja przypadku udającej się do Cleveland Berovic nie pozwala stwierdzić, czym dokładnie zwróciła uwagę służb medycznych. Tydzień po przyjeździe przeszła badanie przed komisją lekarską, która uznała ją za upośledzoną i przeznaczyła do deportacji. Jak się wydaje, na opinie medyków mogła mieć wpływ deklaracja o posiadaniu przedpłaconego biletu, braku własnych środków i niskim statusie materialnym przebywających w USA dwóch braci. Jednak ze względu na trwające działania wojenne i interwencje rodziny Berovic warunkowo pozwolono zostać w Ameryce²¹.

Decyzja inspektorów medycznych musiała mieć jednak jakieś podstawy formalne. Od 1903 r. obowiązywała ich instrukcja określająca „szaleństwo jako omamy, depresję, skłonności samobójcze i nieumiejętność odróżnienia dobrego od złego”, a w przypadku imigrantów wskazywać na nie miało „chwilowe okazywanie podekscytowania, lęku lub cierpienia”. Po 1907 r., kiedy ustawowo wprowadzono możliwość deportacji ze względu na ewentualne obciążenie dla społeczeństwa, ich liczba wzrosła do ok. 7% w czasie wojny, co przypisuje się dokładniejszym badaniom i zastosowaniu standaryzowanych testów. Ich rezultaty okazały się porażające dla przyjeżdżających Żydów, Włochów i Węgrów – w 1916 r. ok. „80% z nich uznano za upośledzonych lub kretyków”²². Pionierem tych badań był Howard A. Knox, zastępca głównego lekarza na Ellis Island w latach 1912–1916, autor serii testów na inteligencję służących „wychyceniu tych [...], którzy ze względu swą naturę mentalną staną się ciężarem dla stanu [Nowy Jork – W.B.] lub mogą wydać potomstwo wymagające opieki w przytułkach, więzieniach lub innych ośrodkach”²³. Opracowane przez niego eksperymenty polegały na odpowiednim ustawieniu klocków w ramce, ułożeniu z nich określonego kształtu, znalezieniu zależności między przestawionymi rysunkami, powtórzeniu w tej samej kolejności podanych przez testującego cyfr oraz powtórzeniu ruchów drewnianą kostką²⁴.

²⁰ E.H. Mullan, op. cit., s. 733–345; por. A.M. Kraut, *Silent Travellers...*, s. 381–385.

²¹ NARA, RG 85, INS, 54050/320, Frone Berovic, przesłuchanie przed komisją badań specjalnych z 13 III 1916; ibidem, telegram o pozostawieniu w USA ze względu na „wyjątkowo niebezpieczne warunki dla upośledzonej dziewczyny w przypadku przebywania w kraju objętym wojną” z 20 III 1916; ibidem, decyzja o przekazaniu Berovic rodzinie pod rygorem deportacji z 21 III 1916.

²² A.E. Birn, op. cit., s. 302–303; A.M. Kraut, *Silent Travellers...*, s. 385–387.

²³ Określenie poziomu inteligencji, umiejętności myślenia, rozumowania, oceniania, dostosowania się do otoczenia miało prowadzić do pomnażania dobrobytu, życia pełnego szczęścia i sukcesu, bycia „podobnym do naszych rodziców i przodków”, a także do ograniczenia niekorzystnych zjawisk społecznych i „ochrony naszych zasobów rasowych”. H.A. Knox, *Measuring Human Intelligence*, „Scientific American” 1915, t. CXII, nr 2, s. 52; o Knoksie zob. J.T.E. Richardson, *Howard Andrew Knox. Pioneer of Intelligence Testing at Ellis Island*, New York 2011.

²⁴ H.A. Knox, *A Scale, Based on the Works at Ellis Island, For Estimating Mental Effect*, „The Journal of the American Medical Association” 1914, t. LXII, nr 10, s. 741–747; por.

25 VIII 1916 r. do Departamentu Pracy zwrócił się z interwencją w sprawie Berovic kongresman Robert Crosser, prosząc o anulowanie decyzji deportacyjnej. Powołał się na przeprowadzone w Cleveland badania psychologiczne. Wynikało z nich, że „owa młoda dziewczyna, średniej postury, dobrze rozwinięta, o zdrowych organach życiowych, [jest – W.B.] niezakażona chorobami i o nienaruszonym systemie nerwowym”. Polityk dodał, że choć niepiśmienna, „co powoduje pewną tępotę”, zamierza uczyć się w szkole wieczorowej, „stając się użyteczną i samowystarczalną jednostką społeczną”. Także jej pracodawca stwierdził, że „nigdy nie okaże się ona ciężarem dla społeczeństwa”, a znajomy prawnik Crossera dostrzegł jej chęć nauzenia się jęz. angielskiego²⁵. Interwencja spowodowała ponowne przebadanie Berovic. Przewodniczący zespołu John M. Holt zasugerował, że stan pacjentki może się poprawić i nakaz deportacyjny da się wycofać²⁶. Orzeciono jednak, że jest ona „na poziomie dziecka 7-letniego, co oznacza co najmniej 3-letnie opóźnienie w stosunku do średniej okazywanej przez niepiśmienną osobę w jej wieku i może stać się ciężarem społecznym”²⁷.

Wygląd badanej uznano za czysty i schludny, dostrzeżono wadę wzroku korygowaną okularami, składne odpowiedzi mimo trudności ze zrozumieniem pytania oraz zatrudnienie w szwalni. Wrażenie wywarły brak nerwowości, pogorszenia stanu psychicznego i orientacja co do czasu i miejsca. Jednak Berovic nie potrafiła np. określić daty przyjazdu do USA, a „pojęcie bieżących wydarzeń i informacji ogólnych jest wyjątkowo ograniczone, zdecydowanie bardziej niż pozwalalaby na to niepiśmienność”. W badaniu poziomu inteligencji Berovic oceniono negatywnie. Potrafiła przerysować kwadrat i trójkąt, ale nie romb, powtórzyć trzy cyfry w tej samej kolejności, ale cztery już nie, poza tym problem sprawiało jej policzenie palców. Na pytanie, ile nóg ma krowa i kura, odpowiedziała, że 10, za drugim razem podała różnicę między szkłem a drewnem oraz papierem i materiałem tekstylnym, wymieniła dni tygodnia, ale nie potrafiła tego zrobić w odwrotnej kolejności, nie umiała wskazać pór roku, nazw miesięcy. Aby uzyskać znaczki za 9 centów, wybrała sześć po 2 centy, gubiła się także w określeniu długości narysowanej linii. Na pytanie, co zrobiłaby, gdyby publicznie czynił jej awanse nieznajomy mężczyzna, odparła: „dałabym mu w twarz”. Wiedziała, że Rumunia toczy wojnę, ale nie potrafiła powiedzieć przeciw komu, a na pytanie, czy wie, kto jest prezydentem USA, odpowiedziała: „niektórzy mówią, że Waszyngton”. Konkluzja lekarzy była niejednoznaczna: „u pacjentki nie widać dowodów

idem, *Two New Tests for the Detection of Defectives*, „New York Medical Journal” 1913, t. XCVIII, nr 11, s. 522–524.

²⁵ NARA, RG 85, INS, 54050/320, pismo Roberta Crossera do Johna Densmore’a z 25 VIII 1916.

²⁶ Ibidem, pismo Johna M. Holta do biura migracyjnego w Cleveland z 2 IX; ibidem, pismo J.M. Holta do inspektora imigracyjnego J.W. Buckleya z 30 IX 1916.

²⁷ Ibidem, protokół badania Frone Berovic z 6 X 1916; ibidem, pismo J.M. Holta do biura głównego lekarza Publicznej Służby Zdrowia Stanów Zjednoczonych z 27 X 1916.

psychozy, zaadaptowała się dobrze do nowego otoczenia, jest jednak mentalnie nierozwinięta”²⁸. Trudno oprzeć się wrażeniu, że komisja nie chciała zakwestionować wcześniejszego badania i wniosków sprzed kilku tygodni.

Berovic, jak się wydaje, testowana była za pomocą opracowanego przez Knoxa schematu z zastosowaniem pytań przeznaczonych dla różnych kategorii wiekowych. Z pytań dla sześciolatków komisja wybrała to mówiące o przeznaczeniu zwierząt domowych, z testu dla siedmiolatków – pytania o kształty, powtarzanie cyfr, policzenie do 20 i czynność wykonywaną przez postać na rysunku. Spośród pytań zadawanych dzieciom w wieku ośmiu lat wskazała porównanie dwóch substancji, a z testu dla dzieci dziewięcioletnich – pytanie o datę, dni tygodnia i określenie czasu²⁹.

O wynikach poinformowany został kongresman Crosser. W korespondencji do niego z Departamentu Pracy zwraca uwagę brudnopis listu z 9 listopada, z którego usunięta została opinia urzędników, mówiąca, że „jasne jest, że cudzoziemka ta jest upośledzona, co może mieć wpływ na kwalifikacje umożliwiające jej samodzielne utrzymanie się; stan ten występował przed przybyciem do USA [...] i powoduje, że należy ona do klasy podlegającej wykluczeniu i musi być deportowana z mocy prawa”³⁰.

Pozostająca od tego momentu w uspianiu sprawa przyspieszyła w maju 1918 r., kiedy okazało się, że Berovic nielegalnie wyszła za mąż w kwietniu poprzedniego roku, czego jako osobie upośledzonej i o niejasnym statusie deportacyjnym nie wolno było robić. Ze związku z żydowskim imigrantem Juliusem Greenbergiem urodziło się dziecko – zgodnie z prawem obywatel amerykański, choć ojciec nie posiadał uregulowanego statusu imigracyjnego w USA. Reakcją władz była próba ustalenia możliwości deportowania Greenberga, ale ze względu na wciąż trwającą wojnę decyzję odłożono. Sprawdzone jednak położenie materialne małżonków. Uznano je za zadowalające: „rodzina jest zadbana; dziecko aktywne i zdrowe. Fannie Greenberg jest schludną, przyjemną, drobną kobietą [...] nie wydaje się szczególnie błyskotliwa [...] nie sprawia wrażenia nienormalnej. Odnieść można wrażenie, że małżonkowie będą dobrymi amerykańskimi obywatelami”³¹. Władze starały się jednak za wszelką cenę wykazać, że upośledzenie Greenberg i niejasna sytuacja

²⁸ Ibidem.

²⁹ Por. H.A. Knox, *A Scale...*, s. 741.

³⁰ Ibidem, brudnopis listu do R. Crossera z 9 XI 1916. Crosser był imigrantem ze Szkocji przybyłym do USA w 1881 r., wybranym z listy partii demokratycznej politykiem o lewicowych poglądach, działaczem społecznym popierającym środowiska robotnicze Cleveland. W Kongresie w latach 1912–1918 i 1922–1945. *Crosser Robert*, w: *Encyclopedia of Cleveland History*, <https://case.edu/ech/articles/c/crosser-robert> (dostęp: 21 V 2024); *Congressman Robert Crosser of Ohio*, <https://knoxfocus.com/archives/this-weeks-focus/congressman-robert-crosser-ohio/> (dostęp: 21 V 2024).

³¹ NARA, RG 85, INS, 54050/320, relacja J. Lutterell z wizytacji miejsca zamieszkania F. Greenberg (Berovic) z 10 III 1921; ibidem, informacja J.A. Fluckeya dot. możliwego aresztowania J. Greenberga z 18 VI 1918.

jej męża stanowić mogą podstawę do deportacji, dlatego zarządziły kolejne badanie. Wykazało ono, że Greenberg jest „upośledzona, na poziomie dziecka 6 lat 5 miesięcy wg skali Termana”. Współczynnik inteligencji określono na poziomie 40. Jednak dalsze postępowanie wstrzymano na trzy miesiące³².

Jednocześnie władze zwróciły uwagę na 28-letniego Juliusa Greenberga, zamierzając wykorzystać jego nieuregulowany status prawny w USA do ewentualnej deportacji małżonków. W tym celu przeprowadzono test na inteligencję, który wskazał, że „jego wiek mentalny wynosi 9 lat i dwa miesiące, a współczynnik inteligencji 57”. Opisano go jako chętnego do współpracy, rozmownego, ale nadmiernie podekscytowanego, udzielającego odpowiedzi przed ich przemyśleniem, „jakby w strachu przed złą odpowiedzią, proszącego testującego o podanie mu poprawnego wyniku”. Według tzw. testu piłki i boiska oceniono, że ma duże umiejętności planowania oraz rozumienia obrazów, a także zapamiętywania ze słuchu rzędu cyfr powtarzanych rosnąco i malejąco. Posiadał spory zasób słów, dość dobrze wykonał test kostek Knoxa, ale nie poradził sobie z formami językowymi, analizą i porównaniami³³.

³² Ibidem, zaświadczenie o stanie zdrowia Fanny Greenberg z 7 VII 1921; por. ibidem, wyniki badania F. Greenberg z 6 VII 1921; ibidem, pismo A. Hamptona do komisarza ds. imigracji na Ellis Island z 6 VIII 1921. Skalę opracował Lewis M. Terman, wprowadzając ją do obiegu naukowego w czasie I wojny światowej. Określenie wieku mentalnego odpowiadającego poziomowi Greenberg polegało na poprawnym wykonaniu następujących poleceń: poprawnym wskazaniu lewej ręki, wskazaniu prawej ręki w trzech próbach, wskazaniu brakującego elementu na czterech różnych rysunkach twarzy (np. oka; na każdym z nich brakowało innego elementu), głośnym policzeniu 13 rozłożonych w linii poziomej monet za pomocą palca wskazującego, odpowiedzi na pytanie dotyczące konkretnej sytuacji (np. Co zrobisz, jeśli zobaczysz, że twój dom stoi w ogniu?, Co zrobisz, jeśli spóźnisz się na pociąg?), rozróżnianiu monet (jedno-, pięcio-, 10- i 25-centowej), przesyłabizowaniu za testującym dwóch zdań liczących łącznie od 16 do 18 sylab oraz pytania o porę dnia. L.M. Terman, *The Measurement of Intelligence. An Explanation and a Complete Guide for the Use of the Stanford Revision and Extension of the Binet-Simon Intelligence Scale*, Cambridge Mass. 1916, Ebook, Project Gutenberg 2007, s. 174–183; o badaniach Termana i innych zob. J.L. Lolly, *Lewis Terman. Genetic Study of Genius – Elementary School Students*, „Gifted Child Today” 2008, t. XXXI, nr 1, s. 27–33; R.T. Warne, *An Evaluation (And Vindication) of Lewis Terman. What the Father of Gifted Education Can Teach the 21st Century?*, „Gifted Child Quarterly” 2019, t. LXIII, nr 1, s. 3–21; L.J. Kamin, *The Science and Politics of I.Q.*, New York–Toronto–London–Sidney 1974, s. 5–15.

³³ NARA, RG 85, INS, 54050/320, sprawozdanie i wyniki badania inteligencji J. Greenberga, 6 VII 1921. Test piłki i boiska przebiega następująco: testujący rysuje koło o średnicy ok. 3 cali (7,5 cm), mówiąc, że jest to schemat boiska baseballowego. Zaznaczając na obwodzie koła wejście na boisko, informuje testowanego, że graczom zginęła piłka i prosi testowanego o narysowanie w obrębie boiska linii pokazującej trasę jej poszukiwań przez zawodnika. Testujący podpowiada testowanemu rozpoczęcie poszukiwań, rysując początek jej drogi, a następnie, oddając ołówek badanemu, informuje, że boisko porośnięte jest trawą i piłki nie widać z odległości, po czym prosi o narysowanie dalszej jej części, pytając: W którą stronę udałbyś się w poszukiwaniu piłki aby jej nie przeoczyć?. Test stosowano w badaniach stanów neurotycznych, umiejętności wizualizacji problemu, poszukiwania jego rozwiązań

Na tej podstawie w lutym 1922 r. placówka imigracyjna na Ellis Island uznała, że nie powinien uzyskać obywatelstwa USA, dodając, że „w świetle tego, że Greenbergowie mają dziecko, działania w celu wydalenia powinny być podjęte zanim pojawi się kolejne potomstwo”³⁴.

W lutym 1922 r. władze zdecydowały się na aresztowanie Fanny Greenberg, aby zapobiec naturalizacji męża. Powodem było naruszenie przez Greenberg ustawy z 5 II 1917 r. poprzez fakt „bycia osobą upośledzoną w chwili przyjazdu” do USA. Pominięto fakt, że Greenberg (Berovic) przybyła do Ameryki 8 III 1916 r., a więc niemal rok przed uchwaleniem wspomnianej regulacji³⁵.

Decyzja wywołała gniew znajomych Greenbergów. Prawnicy rodziny skierowali do sekretarza pracy obszernie wyjaśnienia, wskazując, że żyją oni wprawdzie skromnie z dwójką dzieci (drugie, córka, miało 10 tygodni w chwili aresztowania Greenberg), ale mimo niezbyt dobrego stanu zdrowia wypełnia ona sumiennie obowiązki, jak inne żony, matki i obywatelki USA. Przywołano także opinię Alana Finlaysena, clevelandzkiego psychiatry badającego rodzinę Greenbergów, poparcie ze strony pastora oraz pozytywną ocenę wystawioną przez pracownika socjalnego. Dołączono również fotografię rodziny.

Finlaysen zbadał Fanny Greenberg 3 IV 1922 r. Nie stwierdził genetycznych obciążeń jej stanu zdrowia. Dodał, że Greenberg szybko znalazła zatrudnienie, jest pracowita i wynagradzana podwyżkami. Jako żona dobrze prowadzi dom i nie prosi o wsparcie pomocy społecznej. Medyk określił ją jako kobietę czysto ubraną, choć nieco nerwową, przypisując to niepewności związanej z możliwą deportacją. Mimo trudności porozumiewa się po angielsku i ma dobrą pamięć. Przedstawione jej testy zaliczyła na poziomie sześciolatka, ale przy większej dozie spokoju osiągnęłaby lepszy wynik. W konkluzji lekarz napisał, że Greenberg odznacza się przeciętnym pochodzeniem, brakiem wykształcenia, lecz potrafi przystosować się do otoczenia. Dodał, że „pacjentka

i umiejętności planowania. Por. L.M. Terman, H.G. Childs, *A Tentative Revision and Extension of the Simon – Binet Measuring Scale of Intelligence, Part II – Supplementary Test – Continued*, „Journal of Educational Psychology” 1912, t. III, nr 4, s. 202–208; Ch. Buhler, *The Ball and Field Test as a Help in the Diagnosis of Emotional Difficulties*, „Journal of Personality” 1938, t. VI, nr 4, s. 257–270. Wiek mentalny Greenberga określono przede wszystkim na podstawie tego właśnie testu.

³⁴ NARA, RG 85, INS, 54050/320, pismo Roberta E. Todda, komisarza ds. imigracji na Ellis Island, do biura Służby Imigracyjnej Departamentu Pracy z 2 II 1922.

³⁵ Ustawa o imigracji z 1917 r. nadawała określeniu „upośledzony umysłowo” bardzo szerokie znaczenie i interpretację, sugerując, że rozszerzanie się „upośledzeń” spowodowane jest szybkim rozwojem miast, dlatego okres przeznaczony na deportację niepożądanych w USA osób powinien wynosić pięć lat. N. Ordover, *American Eugenics. Race, Queer Anatomy, and the Science of Nationalism*, Minneapolis–London 2003, s. 17. W.I. Wixon, zastępca komisarza ds. imigracji, napisał, że „mąż Berovic jest także upośledzony [i choć – W.B.] nie wydaje się, aby podlegał deportacji, to jego naturalizacja, jeżeli to możliwe, powinna zostać wstrzymana”. NARA, RG 85, INS, 54050/320, pismo I.F. Wixona do Biura Naturalizacji Departamentu Pracy z 24 II 1922; por. ibidem, nakaz aresztowania G. Greenberg z 24 II 1922.

jest bez wątpienia ograniczona umysłowo – co wskazują testy na inteligencję, nierzadko jednak zawodne – lecz jej umiejętności dostosowania się uczynią ją dobrą obywatelką amerykańską. [...] To właśnie jest o wiele bardziej logiczną podstawą do wydania ostatecznej decyzji o jej przyszłości niż zmundnie przeprowadzane testy”³⁶. Z kolei pastor John B. Hayden akcentował bliską znajomość z Greenbergami i częste wizyty w ich domu. Brak formalnego wykształcenia, bieda i pochodzenie powodowały, że „F. Greenberg ma wprawdzie niższą niż przeciętna umysłowość, co raczej należałoby nazwać wolniejszym niż nagłym podejmowaniem decyzji. Dyscyplinę jej starszego dziecka określiłbym na poziomie 90%, czystość domu 90%, operowanie budżetem domowym i pozycję wśród sąsiadów na poziomie 85%”. Wskazał, że Greenberg jest wzorową matką, ma kochającego i ciężko pracującego męża, „prowadzi dom tak samo jak każda żydowska imigrantka w jej wieku i z jej wykształceniem”. Dodał, że testy na inteligencję w żaden sposób nie odzwierciedlają jej faktycznego poziomu umysłowego, konkludując, że „rozbicie tej rodziny będzie czynem nieamerykańskim, niechrześcijańskim i nieludzkim”³⁷.

W linii obrony zwraca uwagę nacisk na wykazanie, że Fanny Greenberg nie jest i nie będzie obciążeniem dla systemu opieki społecznej, i udowodnienie, że pobyt w USA może wpłynąć na nią pozytywnie. W czasie przesłuchania 20 marca jej adwokat, Henry Rucker, pytał o takie kwestie, jak zatrudnienie, dokonywanie zakupów, rozumienie jęz. angielskiego, zajmowanie się domem, a nawet umiejętność sporządzania na drutach prostych elementów stroju, wyuczona już po przybyciu do Stanów Zjednoczonych. Jej męża zapytano o zarobki, długość zatrudnienia, zawód, rodzinę w USA, a nawet o budżet domowy („moją tygodniówkę w całości przekazywałem żonie, a ponadto kupiłem obligacje wojenne i wpłacałem do wojennej kasy oszczędnościowej”) i własność wyposażenia mieszkania. Padło także pytanie o stan zdrowia psychicznego rodziny. Greenberg zaprzeczyła, by ktoś w jej rodzinie cierpiał na takie dolegliwości. Argumentacja ta zupełnie nie trafiała do urzędników upierających się, że Greenberg jest winna, ponieważ zawarła związek

³⁶ Ibidem, zażalenie na decyzję o aresztowaniu F. Greenberg do sekretarza pracy, [b.d.]; ibidem, opinia A.D. Finlaysona z badania neuropsychiatrycznego F. Greenberg, [b.d.].

³⁷ Ibidem, opinia pastora Johna B. Haydena z 7 IV 1922. Prezbiterianie clevelandzcy uczyli imigrantów języka, kultury i przystosowania się do warunków panujących w USA. Kościół wysyłał misjonarzy do Europy Wschodniej, aby tam zapoznali się z warunkami życia potencjalnych imigrantów, pracą agencji imigracyjnych, sytuacją w portach i na statkach przewożących ich do USA. Wspomniany Hayden w 1912 r. przybył do Krakowa, a następnie pracował w Limanowej wśród licznych tam reemigrantów z USA. Po powrocie w 1913 r. skierowano go do pracy wśród Polaków w Baltimore, a w 1917 r. do Cleveland, gdzie działał wśród tamtejszych Polaków, Żydów, Czechów i Afroamerykanów. R.P. Poethig, *William P. Shriver and the Immigrant Fellows. A Presbyterian Response to Early Twentieth-Century Immigration*, „The Journal of Presbyterian History” 2002, t. LXXX, nr 3, s. 138–140, 142–143, 145–146.

małżeński, przebywając w USA jedynie tymczasowo, a jako upośledzona umysłowo podlega deportacji w dowolnym momencie. Winny był również jej mąż o podobnej kondycji zdrowotnej. Nie podlegał on deportacji, ale urząd imigracyjny podtrzymywał, że należy odmówić mu obywatelstwa³⁸. Zarządził także ponowne poddanie Greenberg testom.

Odbyły się one w maju następnego roku. Greenberg nadal uznawano za upośledzoną umysłowo, reprezentującą „poziom umysłowy właściwy dla wieku 6 lat i 2 miesięcy, o ilorazie inteligencji 39 w przypadku badań bez tłumacza i 6 lat pięciu miesięcy oraz ilorazie 42 w przypadku badania w obecności tłumacza”. Greenberg udzielała bardzo zbliżonych odpowiedzi na pytania przełożone na jęz. angielski i zadane jej bez przekładu, potrafiła policzyć do 10 w jęz. angielskim, a do 13 w jidysz, nie umiała podać dni tygodnia w jęz. angielskim, lecz wymieniła je w jidysz, bez pomocy tłumacza nie poradziła sobie w teście znajomości słownictwa, „choć z pomocą tłumacza potrafiła podać definicje 10 słów, co lokuje ją na poziomie ośmiolatka”. W sprawdzianie układania puzzli jej wiek określono znacznie poniżej siedmiu lat. Inny test, przeprowadzany za pomocą klocków, zajął jej początkowo aż 10 minut, ale w kolejnych próbach już dwie minuty. Inne testy określiły jej wiek mentalny na poziomie czterech lat, brak umiejętności planowania, przewidywania i rozumowania, słabe zdolności oceny. Mimo uwagi, że możliwy jest postęp w jej rozwoju mentalnym, testujący potwierdzili wyniki z 1921 r. oceniające Greenberg na wiek 6,5 roku o ilorazie inteligencji 40³⁹.

Zwolniona za kaucją Greenberg przeszła kolejne badanie zdrowia 18 VI 1923 r. Opinia znanego psychiatry clevelandzkiego, dr. H.H. Drysdale'a, wskazywała na obowiązkowość, zaradność i systematycznie poprawiający się stan jej zdrowia psychicznego. Medyk zwrócił uwagę na problemy z tarczycą i ślady po operacji usunięcia jej przerostu w 1921 r. Podkreślił, że Greenberg jest społecznie akceptowana i radzi sobie dobrze w życiu codziennym, kładąc nacisk na brak możliwości edukacyjnych, które z pewnością poprawiłyby stan jej psychiki. W lipcu tego samego roku władze imigracyjne zawnioskowały o odroczenie jej deportacji, uzasadniając to przede wszystkim uczęszczaniem do szkoły⁴⁰.

Walka o pozostawienie Fanny Greenberg w USA rozpoczęła się na nowo w 1924. r. Znajomi rodziny wysłali do władz imigracyjnych listy podkreślające dobry charakter Greenberg jako matki, kobiety i znajomej, osoby czystej, zaradnej, dbającej o dom i dzieci, niesprawiającej problemów otoczeniu czy sąsiadom. Podobne opinie wystawiono Juliusowi Greenbergowi i starszemu

³⁸ NARA, RG 85, INS, 54050/320, protokół przesłuchania F i J. Greenbergów z 20 III 1922, s. 1–4; ibidem, informacja W.I. Wixona, zastępcy komisarza ds. imigracji, 21 IV 1922.

³⁹ Ibidem, wyniki badania z dn. 28 V 1923; ibidem, pismo władz imigracyjnych stanu Nowy Jork do wydziału imigracyjnego Departamentu Pracy z 3 VII 1923.

⁴⁰ Ibidem, opinia H.H. Drysdale'a o stanie zdrowia J. Greenberg dla kancelarii prawnej Rocker and Schwartz z 18 VI 1923.

dziecku Izydorowi, „chłopcu schludnemu, czystemu i błyskotliwemu, któremu, gdyby pozbawiono go miłości i czułości matki, stałaby się wielka krzywda”. Zwraca uwagę fakt, że Greenbergowie nauczyli się budować poparcie dla swej sprawy: mieli po swojej stronie prawników, przyjaźnie nastawionych lekarzy, duchownych, sąsiadów, a nawet polityków. W zachowanych materiałach dostrzec można także różnicowanie etniczne wspierających ich osób: byli to Amerykanie, Szkoci i Żydzi⁴¹.

Obrońcy Fanny Greenberg wskazywali na czynniki świadczące o tym, że nie będzie ona „ciężarem dla społeczeństwa”. Osiem lat pobytu w USA udowodniło, że jest ona uczciwą i szanowaną sąsiadką. Na największe uznanie zasługiwał ogromny postęp językowy: „nauczyła się ona bowiem dobrze angielskiego, podczas gdy imigranci nieuznani za upośledzonych przebywają tutaj dwa razy dłużej, a nie potrafią posługiwać się angielskim nawet w połowie tak sprawnie [jak Greenberg – W.B.]”. Prawnicy dodali również, że mieli okazję przyglądać się rodzinie Greenbergów przez wiele lat, nie dostrzegając żadnych oznak nienormalności: „Fannie odpowiada na pytania płynnie i bez wahań, może sama stawać we własnej sprawie, co z całą pewnością doprowadzi do wniosku, że nie jest ona upośledzona”⁴². Jej prawnik dowodził, że Greenberg czynnie uczestniczy w życiu sąsiedzkim, należy do organizacji charytatywnej, ma religijnego męża, samodzielnie, używając angielskiego, dokonuje zakupów, dba o dom i domowników. Juliusa Greenberga pytano z kolei o zarobki, pracę, stabilność zatrudnienia i oszczędności, a także jak żona wywiązuje się z obowiązków matki i gospodyni. Prowadząca sklep ze słodyczami Dora Schwartz zeznała, że Fanny, robiąc u niej zakupy, miała na sobie czyste ubranie, nie było po niej widać żadnych ułomności, dbała o dzieci, była pracowita i znana jej z zaangażowania w tej samej organizacji dobroczynnej. Urzędnik imigracyjny opatrzył protokół komentarzem o dobrej znajomości języka przez Greenberg i niekorzystaniu z pomocy tłumacza⁴³.

Zaangażowanie prawników, polityków, sąsiadów, lekarzy, niejasne stanowisko władz imigracyjnych i presja wywierana na Departament Pracy sprawiły, że sprawa Greenberg zataczała coraz szersze kręgi, a interesujące się nią osoby zaczęły zwracać uwagę na niezrozumiałe przeciąganie wydania

⁴¹ Opinię o dziecku Greenbergów podpisała Martha Graham, o Juliusie Greenbergu – E.W. Watson, kancelaria prawna należała do współników o nazwiskach Rocker i Schwartz, a listy podpisali sąsiedzi o nazwiskach Rubin, Gellin, Levenson, Latnik, Berman, Goodman, Sartorius, Blumenfeld, Hirsch. Ibidem, listy ze wsparciem dla Greenbergów z IV i V 1924. Wspierającym ich politykiem był Charles A. Mooney, demokrata z Ohio, niechętny restrykcjom imigracyjnym i wprost piszący do władz, że Greenberg nie jest upośledzona. Por. ibidem, pismo Ch. Mooneya do wydziału imigracyjnego Departamentu Pracy z 14 VIII 1924; R.L. Fleegler, *Ellis Island Nation. Immigration Policy and American Identity in the Twentieth Century*, Philadelphia 2013, s. 23–24.

⁴² NARA, RG 85, INS, 54050/320, pismo kancelarii Rocker i Schwartz do sekretarza pracy, [b.d.].

⁴³ Ibidem, przesłuchanie F. Greenberg, J. Greenberga i D. Schwartz z 21 VII 1924.

ostatecznej decyzji o deportacji. Bez ogródek wyraził to w liście do sekretarza pracy z 30 VIII 1924 r. James J. Forrester, przewodniczący związku zawodowego biurowych pracowników kolei i statków, pisząc, że „najpoważniejszym i największym problemem psychicznym Fannie Goldberg [*sic!*] jest stan jej nerwów uwarunkowany ciągłym myśleniem i strachem przed możliwą deportacją i rozdzieleniem od męża i dzieci. Lepiej byłoby zdecydować o jej losie teraz niż utrzymywać ją w sytuacji lęku i niepewności”. W udzielonej tydzień później odpowiedzi sekretarza E.J. Henninga znaleźć można wyrazy irytacji i nieskrywanej chęci deportowania Greenberg: osobom upośledzonym wjazd do USA jest zakazany, a odwołania do Departamentu Pracy nie mają sensu, gdyż są to urzędowe decyzje Publicznej Służby Zdrowia Stanów Zjednoczonych. „Nie mogę pojąć dlaczego osoby [wspierające Greenberg – W.B.] angażują swój rozum, naciskając, aby biedne stworzenia tego rodzaju były czasowo wpuszczane na teren Stanów Zjednoczonych. Nie rozumiem, jak ktokolwiek mógłby poślubić kobietę o takim statusie. Jej męża też trzeba deportować za poślubienie kobiety niemającej zgody na przebywanie w USA ze względu na stan zdrowia. Jest on winny łamania prawa. Moim zdaniem najlepiej byłoby, gdyby oboje dobrowolnie wyjechali do kraju, który ich przyjmie i gdzie czuliby się dobrze”. Tego samego dnia Henning przekazał służbie imigracyjnej polecenie natychmiastowego wykonania nakazu deportacji Fanny Greenberg, kończąc je uwagą: „uważam, że popełnilibyśmy zbrodnię przeciwko ludzkości przedłużając jej pobyt”⁴⁴.

11 października wydano decyzję deportacyjną Fanny Greenberg. Kilka dni później poinformowano o niej kongresmanów Theodore’a E. Burtona i Charlesa A. Mooneya, tłumacząc w liście do drugiego z nich, że powód stanowiło jej upośledzenie w chwili przekroczenia granicy USA w 1916 r. i że „nie jest obecnie zasadne podejmowanie działań w celu ponownego jej zbadania lub opóźniania deportacji”⁴⁵. Zapobiegła jej interwencja Mooneya, wskazująca na przypadek osoby, którą także próbowano deportować z powodu upośledzenia umysłowego oraz wady wzroku, czego ostatecznie nie przeprowadzono⁴⁶.

⁴⁴ Ibidem, pismo J.J. Forrestera do sekretarza pracy E.J. Henninga z 24 VIII 1924; ibidem, odpowiedź E.J. Henninga do J.J. Forrestera z 6 IX 1924; ibidem, J.E. Henning, notatka dla Biura Imigracyjnego z 6 IX 1924. Poglądy Henninga powtarzały opinię Knoxa, według którego „upośledzenie u niektórych osób nie rozwinęłoby się, gdyby nie przybyły do USA. Nie są one zdolne do bycia obywatelami amerykańskimi, choć być może dobrze poradzą sobie w ojczystym kraju”. N. Ordovery, op. cit., s. 18.

⁴⁵ NARA, RG 85, INS, 54050/320, nakaz deportacji z 11 X 1924; ibidem, pisma zastępcy sekretarza pracy R.C. White’a do kongresmena Th.E. Burtona z 12 X 1924 i Ch.A. Mooneya z 22 XI 1924; ibidem, odmowa przeprowadzenia kolejnych badań F. Greenberg, pismo komisji odwoławczej urzędu imigracyjnego do zastępcy sekretarza pracy R.C. White’a z 20 X 1924; ibidem, postanowienie komisji odwoławczej Urzędu Imigracyjnego z 15 XI 1924.

⁴⁶ Helen Bucher przybyła do USA w 1913 r. z Węgier, ale we wrześniu 1917 r. władze zdecydowały o jej usunięciu z kraju. Postanowienia nie wykonano, a kiedy próbowano je wyegzekwować, Bucher skierowała sprawę do sądu, który przyznał jej rację, uzasadniając,

6 grudnia komisja odwoławcza zawiesiła sprawę Greenberg. W kwietniu 1929 r. trafiła ona ostatecznie do archiwum, choć w dostępnej dokumentacji nie ma oficjalnej decyzji o jej zakończeniu. Najprawdopodobniej uznano jej przedawnienie i nie nadano dalszego biegu⁴⁷.

Sprawa Frone Berovic (Fanny Greenberg) jak w soczewce pokazuje stosunek władz do imigracji, imigrantów, ich wartości i wkładu w tworzenie Stanów Zjednoczonych, będących wtedy na rozdrożu budowania własnej cywilizacji, chcących określić, jaka ona ma być i kto może być jej pełnoprawnym członkiem. Wraz z „zamknięciem się” kontynentu dla rozwoju terytorialnego, co według znanej opinii Fredericka J. Turnera nastąpiło w 1890 r., zakończyła się także budująca więź państwową integracja pozioma, a więc tworzenie administracji, instytucji, źródeł prawa. Rozbudowa biurokracji dała bardzo silną pozycję urzędnikom wyposażonym przez państwo w atrybuty władzy, wykształcenie, możliwość żądania egzekucji prawa na terenie całego kraju. Powstający równoległe system szkolnictwa z jęz. angielskim, ponadregionalną prasą, gospodarką, transportem i ogólnokrajowymi usługami składał się na pierwszą fazę kształtowania się nowoczesnego narodu. W drugiej fazie, integracji pionowej, utworzony wcześniej naród otwierał się na nowe warstwy społeczne, lecz wykluczenie z nich np. kobiet, imigrantów i ludności kolorowej powodowało, że depozytariuszem władzy stała się biała, anglosaksońska protestancka klasa średnia. Pojmowała ona ujednolicenie społeczne jako posługiwanie się tym samym językiem i rozumienie tych samych kodów kulturowych. Ponadto gwałtowna industrializacja i mechanizacja produkcji wymagały homogeniczności na każdym szczeblu wytwarzania; jej brak powodował zakłócenia i wymierne straty. Entropia społeczna, migracje wewnętrzne, napływ cudzoziemców z Europy nie wytworzyły jeszcze nowego porządku społecznego, ale intensywnie naruszały stary. Rodziło to lęki i chęć szybkiego zaradzenia zjawisku ocenianemu jako szkodliwe i groźne w skutkach⁴⁸.

Pojawiający się strach wynikał tym samym z naruszenia określonego porządku społecznego. „Gdy dojdzie do [jego – W.B.] rozbicia, gdy zmiesza się ze sobą osobniki należące do różnych stad, wówczas występuje chaos, a w grupie dominują zachowania o charakterze lękowym i agresywnym. Porządek społeczny jest ważnym czynnikiem redukującym lęk człowieka

że przez okres pobytu w USA nie stała się „ciężarem dla społeczeństwa” i niezgodną z prawem próbą przeprowadzenia deportacji pięć lat po legalnej imigracji do Stanów Zjednoczonych wobec braku wskazania, do kiedy ta deportacja ma nastąpić. Ibidem, odrębna notatka dla R.C. White’a wspominająca przypadek Bucher, [b.d.]; ibidem, odpis uzasadnienia wyroku sądu okręgowego Ohio w sprawie Helen Bucher, [b.d.].

⁴⁷ Ibidem, pismo komisji odwoławczej urzędu imigracyjnego w Cleveland do R.C. White’a w sprawie F. Berovic z 6 XII 1924; ibidem, pismo okręgowego urzędu imigracyjnego w Buffalo do urzędu imigracyjnego w Waszyngtonie w sprawie dalszego obiegu dokumentów sprawy Greenberg z 12 IV 1929.

⁴⁸ M. Budyta-Budzyńska, *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Warszawa 2013, s. 61–63.

przed człowiekiem. Nasilony lęk zwiększa zniekształcenie obrazu świata. Otaczający ludzie stają się pod jego wpływem groźni, obdarzeni niezwykle siłami – odczytują myśli, tworzą spiski” – pisał Antoni Kępiński. Dodawał, że brak „doświadczenia społecznego powoduje, że otoczenie staje się wielką niewiadomą, wypełnia się ona tajonymi lękami i wyobrażeniami wywodzącymi się z okresu, gdy kontakt z otoczeniem społecznym był znacznie bardziej bezpośredni [...]. Wyzwała niezwykle formy zachowania, zwłaszcza o charakterze ujemnym. Człowiek ogarnięty lękiem chce ratować siebie i gotów jest wszystko niszczyć, aby ten cel osiągnąć. [...] Lęk upraszcza skomplikowane związki społeczne [...], a każdy bliźni staje się potencjalnym wrogiem”⁴⁹.

Czego więc Stany Zjednoczone mogły obawiać się ze strony Fanny Greenberg? Henry H. Goddard, psycholog i eugenik z przełomu wieków, twierdził, że osoby upośledzone tworzą zagrożenie poprzez skłonność do przestępczości, wynikającą z niemożności i nieumiejętności zapewnienia sobie samodzielnego bytu. Kobiety nie kontrolują swoich emocji, zwłaszcza na polu seksualnym, i mogą przekazać swoje upośledzenie następnym pokoleniom. Dlatego nie powinny zawierać małżeństw, należy je izolować, a nawet sterylizować. Edukacja takich osób nie przyniesie społeczeństwu żadnego pożytku. Na podstawie prowadzonych przez siebie badań stwierdził, że ok. 80% imigrantów rosyjskich, węgierskich i włoskich jest upośledzonych⁵⁰. Badający Greenberg medycy kilkakrotnie podkreślali jej upośledzenie, sugerując, że przez inność nie spełnia norm wymaganych przez urzędników. Słowa „norma”, „normalność”, „przeciętność” pojawiły się w jęz. angielskim w latach 1840–1860. Do zastosowania ich do celów liczbowego opisu stanu społeczeństwa przyczynił się Adolphe Quételet, określający przeciętnego człowieka jako „osobę o średniej fizyczności i o średniej moralności”. Jego badania wykorzystano burżuazja jako narzędzie do maksymalizacji zysku przez standaryzowanie procesu wytwarzania oraz uzasadnienie poglądu o stabilizacji społecznej zapewnianej przez klasę średnią jako racjonalną, przewidywalną i nieskłoną do radykalizmu, zapewniającą korzystne warunki dla prowadzenia biznesu. Tym samym cechy społeczno-ekonomiczne stały się cechami politycznymi i moralnymi utożsamianymi z postępek. W konsekwencji każdy, kto odstawał od raz nakreślonej normy, był przeszkodą na drodze rozwoju większości, kimś „nienormalnym”. Kwestią czasu stało się ściśle powiązanie statystyki i eugeniki, ponieważ obie zakładały jakąś formę unormowania społeczeństwa. Jeśli pierwsza z nauk starała się opisać „normalną” jego część, to druga zajęła się badaniem części „nienormalnej”. Eugenika szukała ich w biedzie,

⁴⁹ A. Kępiński, *Lęk*, Kraków 2017, s. 151–158.

⁵⁰ H.H. Goddard, *Mental Tests and the Immigrant*, „The Journal of Delinquency” 1917, t. II, nr 5, s. 252; S.A. Gelb, *Henry H. Goddard and the Immigrants, 1910–1917. The Studies and the Social Context*, „Journal of the History of the Behavioral Sciences” 1986, t. XXII, nr 4, s. 328–329; D.J. Kevles, *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*, Berkeley–Los Angeles 1995, s. 77–80.

przestępczości, braku moralności czy odmiennej sprawności intelektualnej⁵¹. Fanny Greenberg spełniała wszystkie te eugeniczne kryteria, a ponieważ uważano ją za niezbyt zamożną, przebywającą w USA nie w pełni legalnie, niesprawną intelektualnie, niewiele wytwarzającą i łamiącą prawo, nasuwał się oczywisty wniosek, że Stany Zjednoczone nie będą z niej i jej potomstwa miały żadnego pożytku i nie przyczyni się ona do tworzenia USA. Stan jej zdrowia powodował, że nigdy nie stałaby się Amerykanką, więc jej deportacja byłaby korzystna i dla społeczeństwa, i dla gospodarki, i dla niej samej.

Usunięcie Greenberg ze Stanów Zjednoczonych eliminowało także eugenicznie pojmowane niebezpieczeństwo rozszerzenia się „zarazy” dzieci nie w pełni sprawnych na zdrowe społeczeństwo amerykańskie. O jego czystość walczono od początków istnienia kolonii w celu osiągnięcia możliwie najdoskonalszej jedności i walki z wszelkimi emanacjami zła. Niemożność pogodzenia doskonałości z wymagającym kompromisów światem realnym spowodowała zawężenie jej do sfery domowej i rodzinnej, w której ważną rolę odgrywała kobieta⁵². Społeczeństwo postrzegało obie jako jednolity organizm podobny do ciała człowieka. W dobie dziewiętnastowiecznej biologizacji życia i nakładania kategorii medycznych na tkankę społeczną powstawało wrażenie, że „inni”, np. umysłowo upośledzeni, mogą ją zakazić, narażając na chorobę, uwiąd i śmierć. Ten wywodzący się z poglądów darwinisty społecznego Herberta Spencera pogląd nabierał w ówczesnej rzeczywistości amerykańskiej szczególnego znaczenia zwłaszcza wtedy, gdy udało się wykazać, że owe ukryte „społeczne zarazki” przez swą niewidzialność potęgują zagrożenie. Wzmacniało to przekonanie o destrukcyjnej społecznie i kulturowo wysokiej rozrodczości wśród imigrantów, odbierających Amerykanom pracę i zawłaszczających ich osiągnięcia cywilizacyjne. Nastąpiło w ten sposób połączenie trzech niekorzystnie interpretowanych czynników: pochodzenia rozumianego w kategoriach rasowych, imigracji i obywatelstwa dzieci imigrantów, już Amerykanów. Widać to w analizowanym przypadku Fanny Greenberg poprzez usiłowania zablokowania naturalizacji jej męża i utrudnioną faktem urodzenia się ich dzieci w Ameryce deportację matki.

⁵¹ L.J. Davis, *Constructing Normalcy. The Bell Curve, the Novel and the Invention of the Disabled Body in the Nineteenth Century*, w: *The Disabilities Studies Reader*, red. L.J. Davis, New York–London 2006, s. 3–10; G. O'Brien, *Framing the Moron. The Social Construction of Feeble-Mindedness in the American Eugenic Era*, Manchester–New York 2013, s. 134, 138–139.

⁵² J. Higham, *Integrating America...*, s. 18. Odkrycia bakteriologów, uświadamiające ludziom, że mogą być narażeni na chorobę lub być jej nosicielami, spowodowały wprowadzenie w 1878 r. kwarantanny dla chorych pasażerów, ogromny rozrost biurokracji medycznej i kontroli zdrowia przy wjeździe do USA po 1892 r. oraz sojusz polityków, medyków i eugeników zakończony wprowadzeniem testów na inteligencję w 1907 r. A.E. Birn, op. cit., s. 288–289, 297, 303; J. Higham, *Integrating America...*, s. 21. Mechanizm wykluczenia społecznego chorych w Kalifornii zob. E.K. Abel, *Tuberculosis and the Politics of Exclusion. A History of Public Health and Migration to Los Angeles*, New Brunswick–London 2007, s. 30–38.

Jeszcze innym aspektem sprawy Greenberg jest jej interpretacja przez pryzmat miejsca kobiety – imigrantki. Samodzielnie przybywające do USA kobiety rutynowo traktowano jako możliwy ciężar społeczny, rozumiejąc to w sensie ekonomicznym, społecznym, fizycznym i moralnym. W ocenie przydatności imigrantów dla Stanów Zjednoczonych pierwsza i ostatnia kategoria miały szczególne znaczenie. Z ekonomicznego punktu widzenia niezamężna kobieta nie była w stanie zarobić wystarczająco dużo, aby utrzymać się na rynku, a przeznaczona dla niej rola matki i gospodyni w zasadzie pozbawiała ją dochodów. W przypadku niezakończenia rodziny skazywała się na faktyczny niebyt. Kwestionowana moralność (nielegalne małżeństwo) i nieuregulowany status prawny powodowały, że przestrzeń dla Fanny Greenberg była ograniczona⁵³. Stworzona przez nią rodzina nie spełniała kryteriów etycznej, patriotycznej i samodzielnej komórki społecznej. Tym tłumaczyć można kąśliwą uwagę Henninga niewyobrażającego sobie funkcjonowania rodziny Greenbergów w USA i optującego za jak najszybszą deportacją. Widać w niej echa poglądów Madisona Granta o konieczności zachowania etnicznej spójności Anglosasów, ponieważ zmieszanie się ich z niższą rasą spowoduje upadek tej pierwszej: „krzyżówka białego i Murzyna da Murzyna, białego i Hindusa da Hindusa, a Europejczyka i Żyda da Żyda”⁵⁴. Nadanie charakteru naukowego rasie stworzyło z niej centrum amerykańskiego życia społecznego i przekonanie, że „inni” nigdy się w tamtejszej kulturze nie odnajdą i nie będzie możliwe zasymilowanie kogoś odmiennego od Amerykanina⁵⁵.

Znaczenie miała także kwestia polityczna – czy imigranci, kobiety (mogące głosować od 1920 r.), osoby upośledzone będą dobrymi, świadomymi obywatelami nieprzynoszącymi szkody Stanom Zjednoczonym? Czy zasymilują się i przyczynią do rozwoju nowej ojczyzny? Czy dorównają poziomem wykształcenia, zaradności, zarobków, zaangażowania Amerykanom? Negatywna odpowiedź na te pytania kazała politykom ograniczać imigrację, a urzędnikom deportować tych, którzy w ich opinii nie byli w stanie dorównać poziomowi Amerykanów⁵⁶.

⁵³ „Małżeństwo i wierność małżeńska pozostawały centralnym punktem przy ocenie starań kobiet o uzyskanie obywatelstwa”. M. Gardner, op. cit., s. 169.

⁵⁴ M. Grant, *The Passing of the Great Race or The Racial Basis of the European History*, New York 1916, s. 16.

⁵⁵ M.F. Jacobson, *Whiteness of a Different Color. European Immigrants and the Alchemy of Race*, Cambridge Mass. 2011, s. 180–181; por. Robert Knox, szkocki anatom i etnolog, o charakterze Żydów na podstawie ich wyglądu: ibidem, s. 87–94, 181; por. N. Ordovery, op. cit., s. 29; J. Perlmann, *America Classifies the Immigrants. From Ellis Island to the 2020 Census*, Cambridge Mass.–London 2018, s. 74–78; J.H. Moore, *William Cabell Bruce, Henry Cabot Lodge and the Distribution of Ability in the United States*, „The Virginia Magazine of History and Biography” 1978, t. LXXXVI, nr 3, s. 355–358; A.M. Kraut, *Foreign Bodies. The Perennial Negotiation Over Health and Culture in a Nation of Immigrants*, „Journal of American Ethnic History” 2004, t. XXIII, nr 2, s. 8–9.

⁵⁶ M. Gardner, op. cit., s. 168; J. Perlman, op. cit., s. 50–52; N. Ordovery, op. cit., s. 26–30; M. Nakamura, N. Oka, *Eugenicists’ Views on Democracy in Relation to “the Feebleminded”*

Dlatego obrona Greenberg podkreślała jej przystosowanie się do warunków amerykańskich pracą zarobkową, samodzielnie dokonywanymi zakupami, zadbanym domem, edukacją dzieci, coraz lepszą znajomością jęz. angielskiego. Wydaje się, że właśnie w wierze w nikły wkład w budowę USA imigrantów podobnych do Fanny Greenberg szukać należy determinacji władz w usunięciu jej z USA. Choć samo upośledzenie umysłowe było dla zwolenników restrykcji przyjazdowych powodem o marginalnym znaczeniu⁵⁷, to pozostawało centralnym argumentem dla silnych w latach dwudziestych radykalnych środowisk eugenicznych, skutecznie naciskających na dalsze ograniczenia wjazdowe dla niepożądanych umysłowo cudzoziemców, z których w ich opinii nie dało się stworzyć Amerykanów, a tym samym budować Ameryki.

Streszczenie

Spółeczeństwo amerykańskie przechodziło na przełomie wieków z fazy społeczeństwa agrarnego w fazę społeczeństwa industrialnego. O ile do końca XIX w. nie wzbudzała większych kontrowersji, o tyle od początku XX w. stanowić zaczęła przedmiot coraz bardziej ożywionych dyskusji prowadzących do wniosku o potrzebie jej ograniczenia m.in. ze względu na niepewność co do miejsca i roli tzw. nowych imigrantów w społeczeństwie. Ich kulturowa odmienność wzmagała lęk społeczny, poczucie zagrożenia pozycji ekonomicznej i obawy przed utratą anglosaskiej tożsamości. Dlatego posunięcia administracyjne, ubrane w argumenty naukowości, miały wyeliminować potencjalne słabe ogniwa społeczeństwa oraz zakonserwować czynniki uznawane za podstawę dotychczasowych osiągnięć USA. Jednym z zastosowanych kryteriów limitowanego wstępu do USA stało się zdrowie. Konkretne metody podsunęła zyskująca na popularności eugenika, wyznaczająca psychofizyczne kryteria wjazdu do USA imigrantom z Europy. Od niego, zdaniem eugeników, zależało życiowe powodzenie w nowej ojczyźnie, a Stany Zjednoczone chroniło przed utrzymywaniem osób mogących stać się ciężarem społecznym. Dlatego władze uważały, że ich obowiązkiem jest zabezpieczenie Stanów Zjednoczonych przed emigrantami „niedojrzałymi umysłowo”, ponieważ nie spełniali oni kryteriów do stania się mieszkańcami, a z czasem obywatelami USA, i deportowanie ich do kraju pochodzenia.

Making Americans. Mental Health as a Component of the Formation of the US Society at the Turn of the Twentieth Century

American society was transitioning from agrarian to industrial society at the turn of the century. While it had not been the subject of much controversy until the end of the nineteenth century, from the beginning of the twentieth century, it became the subject of increasingly heated debates, leading to the conclusion that it needed to be curtailed due to, among other things, uncertainty about the place and role of so-called 'new immigrants' in society. Their cultural difference increased social anxiety, a sense of threat to the economic position of Americans and fear of losing their Anglo-Saxon identity. Therefore, administrative moves,

in Pre-World War II America, „Japanese Journal of Special Education” 2008, t. XL, nr 6, s. 459–465.

⁵⁷ G.N. Grob, *Mental Illness and American Society, 1875–1940*, Princeton 1983, s. 171.

clothed in arguments of scientism, were intended to weed out potential weak links in society and to preserve factors regarded as the basis of American achievements. Health became one of the criteria used for limited entry to the USA. The specific methods were prompted by eugenics, which was gaining in popularity, setting psycho-physical criteria for European immigrants to enter the United States. According to eugenicists, life's success in the new homeland depended on mental health, and the United States was protected from keeping people "likely to become a social burden". Therefore, the authorities believed it was their duty to protect the United States from immigrants who were "mentally immature" because they did not meet the criteria for becoming a resident and, in time, a US citizen, and to deport them to their country of origin.

Bibliografia

Źródła archiwalne

National Archives and Records Administration

Record Group (RG) 85, Immigration and Naturalization Service Files

Źródła drukowane

An Act to Regulate the Immigration of Aliens to the United States 1907, „The American Journal of International Law” 1907, t. I, nr 2, s. 238–258.

Reports of the Immigration Commission, t. I–XLI, Washington DC 1911.

Opracowania

Abel E.K., *Tuberculosis and the Politics of Exclusion. A History of Public Health and Migration to Los Angeles*, New Brunswick–London 2007.

Bannister R.C., *Social Darwinism. Science and Myth in Anglo-American Social Thought*, Philadelphia 1979.

Binnebesel J., Baczała D., Błajet P., *Eugenika – aspekty historyczne, biologiczne i edukacyjne*, „Studia Edukacyjne” 2019, nr 52, s. 139–158.

Birn A.E., *Six Seconds Per Eyelid: The Medical Inspection of Immigrants at Ellis Island, 1892–1914*, „Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinam Scientiarumque Historiam Illustrandam” 1997, t. XVII, s. 281–316.

Budyta-Budzyńska M., *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Warszawa 2013.

Buhler Ch., *The Ball and Field Test as a Help in the Diagnosis of Emotional Difficulties*, „Journal of Personality” 1938, t. VI, nr 4, s. 257–270.

Cannato V.J., *American Passage. A History of Ellis Island*, New York 2010.

Congressman Robert Crosser of Ohio, <https://knoxfocus.com/archives/this-weeks-focus/congressman-robert-crosser-ohio/> (dostęp: 21 V 2024).

Dolmage J.T., *Disabled Upon Arrival. Immigration, Eugenics and the Construction of Race and Disability*, Columbus 2018.

Encyclopedia of Cleveland History, <https://case.edu/ech/articles/c/crosser-robert> (dostęp: 1 XII 2021).

Encyclopedia of Criminal Theory, red. F.T. Cullen, P. Wilcox, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington DC 2010.

Fleegler R.L., *Ellis Island Nation. Immigration Policy and American Identity in the Twentieth Century*, Philadelphia 2013

- Gardner M., *The Qualities of a Citizen. Women, Immigration and Citizenship, 1870–1965*, Princeton 2005.
- Gelb S.A., *Henry H. Goddard and the Immigrants, 1910–1917. The Studies and the Social Context*, „Journal of the History of the Behavioral Sciences” 1986, t. XXII, nr 4, s. 324–332.
- Goddard H.H., *The Menace of the Feeble Minded*, „The Journal of Delinquency” 1917, t. II, nr 5, s. 243–277.
- Grant M., *The Passing of the Great Race or The Racial Basis of the European History*, New York 1916.
- Grob G.N., *Mental Illness and American Society, 1875–1940*, Princeton 1983.
- Hansen R., King D., *Sterilized by the State. Eugenics, Race, and the Population Scare in Twentieth-Century North America*, New York 2013.
- Higham J., *Integrating America. The Problem of Assimilation in the 19th Century*, „Journal of American Ethnic History” 1981, t. I, nr 1, s. 7–25.
- Higham J., *Strangers in the Land. Patterns of American Nativism, 1860–1925*, New York 1973.
- Jackson M., *The Borderland of Imbecility. Medicine, Society and the Fabrication of the Feeble Mind in Late Victorian and Edwardian England*, Manchester–New York 2000.
- Jacobson M.F., *Whiteness of a Different Color. European Immigrants and the Alchemy of Race*, Cambridge Mass. 2011.
- Jedlicki J., *Świat zwyrodniały. Lęki i wyroki krytyków nowoczesności*, Warszawa 2000.
- Kamin L.J., *The Science and Politics of I.Q.*, New York–Toronto–London–Sidney 1974.
- Kevles D.J., *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*, Berkeley–Los Angeles 1995.
- Kępiński A., *Lęk*, Kraków 2017.
- Knox H.A., *A Scale, Based on the Works at Ellis Island, For Estimating Mental Effect*, „The Journal of the American Medical Association” 1914, t. LXII, nr 10, s. 741–747.
- Knox H.A., *Measuring Human Intelligence*, „Scientific American” 1915, t. CXII, nr 2, s. 52–53.
- Knox H.A., *Two New Tests for the Detection of Defectives*, „New York Medical Journal” 1913, t. XCVIII, nr 11, s. 522–524.
- Kraut A.M., *Foreign Bodies. The Perennial Negotiation Over Health and Culture in a Nation of Immigrants*, „Journal of American Ethnic History” 2004, t. XXIII, nr 2, s. 3–22.
- Kraut A.M., *Silent Travelers: Germs, Genes and American Efficiency*, „Social Science History” 1988, t. XII, nr 4, s. 377–394.
- Leonard Th.C., *Illiberal Reformers. Race, Eugenics and American Economics in the Progressive Era*, Princeton–Oxford 2016.
- Lolly J.L., *Lewis Terman. Genetic Study of Genius – Elementary School Students*, „Gifted Child Today” 2008, t. XXXI, nr 1, s. 27–33.
- Moore J.H., *William Cabell Bruce, Henry Cabot Lodge and the Distribution of Ability in the United States*, „The Virginia Magazine of History and Biography” 1978, t. LXXXVI, nr 3, s. 355–361.
- Mullan E.H. *Mental Examination of Immigrants. Administration and Line Inspection at Ellis Island*, „Public Health Reports” 1917, t. XXXII, nr 20, s. 733–746.
- Nakamura M., Oka N., *Eugenicists’ Views on Democracy in Relation to “the Feeble-minded” in Pre-World War II America*, „Japanese Journal of Special Education” 2008, t. XLV, nr 6, s. 459–471.
- Nye R.A., *The Rise and Fall of the Eugenics Empire. Recent Perspectives on the Impact of Biomedical Thought on Modern Society*, „The Historical Journal” 1993, t. XXXVI, nr 3, s. 687–700.
- O’Brien G., *Framing the Moron. The Social Construction of Feeble-Mindedness in the American Eugenic Era*, Manchester–New York 2013.
- Ordover N., *American Eugenics. Race, Queer Anatomy, and the Science of Nationalism*, Minneapolis–London 2003.

- Paul D., *Eugenics and the Left*, „Journal of the History of Ideas” 1984, t. IV, nr 4, s. 567–590.
- Perlmann J., *America Classifies the Immigrants. From Ellis Island to the 2020 Census*, Cambridge Mass.–London 2018.
- Pintner R., Paterson D.G., *A Psychological Basis for the Diagnosis of Feeble-Mindedness*, „Journal of Criminal Law and Criminology” 1916, t. VII, nr 1, s. 32–55.
- Poethig R.P., *William P. Shriver and the Immigrant Fellows. A Presbyterian Response to Early Twentieth-Century Immigration*, „The Journal of Presbyterian History” 2002, t. LXXX, nr 3, s. 135–152.
- Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, Warszawa 1976.
- Richardson J.T.E., *Howard Andrew Knox. Pioneer of Intelligence Testing at Ellis Island*, New York 2011.
- Rideing W., *The Immigrant’s Progress*, „Scribner’s Monthly” 1877, t. XIV, nr 5, s. 577–588.
- Terman L.M., Childs H.G., *A Tentative Revision and Extension of the Simon – Binet Measuring Scale of Inteligence, Part II – Supplementary Test – Continued*, „Journal of Educational Psychology” 1912, t. III, nr 3, s. 133–143.
- Terman L.M., *The Measurement of Intelligence. An Explanation and a Complete Guide for the Use of the Stanford Revision and Extension of the Binet-Simon Intelligence Scale*, Cambridge Mass. 1916, Ebook, Project Gutenberg 2007.
- The Cambridge Economic History of the United States*, t. II: *The Long Nineteenth Century*, red. S.L. Engerman, R.E. Gallman, Cambridge 2000.
- The Disabilities Studies Reader*, red. L.J. Davis, New York–London 2006.
- Trent J.W., *Inventing the Feeble Mind. A History of Mental Retardation in the United States*, Berkeley–Los Angeles–London 1994.
- Ward R. DeC., *The New Immigration Act*, „The North American Review” 1907, t. CLXXXV, nr 6, s. 587–593.
- Warne R.T., *An Evaluation (And Vindication) of Lewis Terman. What the Father of Gifted Education Can Teach the 21st Century?*, „Gifted Child Quarterly” 2019, t. LXIII, nr 1, 3–21.
- White R., *The Republic For Which It Stands. The United States During Reconstruction and the Gilded Age, 1865–1896*, New York 2017.

Włodzimierz Batóg – dr hab., profesor w Ośrodku Studiów Amerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: historia społeczna Stanów Zjednoczonych przełomu XIX i XX w. E-mail: w.batog@uw.edu.pl.

Włodzimierz Batóg – PhD hab., professor at the American Studies Center of the University of Warsaw. Research interests: social history of the United States at the turn of the 20th century. E-mail: w.batog@uw.edu.pl.